

F R E D N I N G S V Æ R D I E R

BRØDREMENIGHEDENS KIRKE, CHRISTIANSFELD

KOLDING KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	30.11.2011
Besigtiget af:	Simon Harboe
Journalnummer:	2011-7.82.07/621-0001
Kommune:	Kolding Kommune
Adresse:	Kirkepladsen, 6070 Christiansfeld
Betegnelse:	Brødremenighedens kirke, Christiansfeld
Fredningsår:	1922
Omfang:	<i>Kirken med sidefløje (1776-77 af Johan Gottfried Arndt; sidefløjene 1795-97</i>

BYGNINGSBESKRIVELSE

Brødremenighedens Kirke, Salshuset, ligger ved Kirkepladsen, midt i Christiansfeld. Mod Lindegade er Salshusets vestre sidefløj bygget sammen med en anden bygning.

Salshuset, der er grundmuret og står i blank mur af gule sten, består af en midterdel og to, mod Kirkepladsen svagt fremtrukne, sidefløje. Facaden mod Kirkepladsen er refendfuget, mens langsiden mod vest er bræddebeklædt. Midterdelen er karakteriseret ved fem høje, opsprossede vinduer, som øverst afsluttes af en segmentbue. Sidefløjene er derimod delt i to etager og står med opsprossede korspostvinduer. Taget, som på sidefløjene er kvartvalmet mod Kirkepladsen, er beklædt med sortglaserede teglsten og i tagryggens midte sidder en kobberbeklædt tagrytter med klokkespil. Der er adgang til Salshuset gennem sidefløjenes tofløjede rokokodøre.

I det indre rummer midterdelen kirkesalen, som er gennemlyst og uden bærende søjler. Trægulvet er ubehandlet og bestrøet med sand. Begge langsider har på den nederste del paneler. Loftet er pudset og kendetegnet ved en bred hulkehls gesims samt en oval roset i midten. Den sydlige sidefløj rummer i gadeplan entré med ølandsfliser og en mindre sal med plankegulve, lysningsskodder og en symmetri opretholdt ved indbyggede skabe bag dobbelte fløjde. På førstesalens pulpitur findes orgelet. Den nordlige sidefløj rummer i gadeplan entré med ølandsfliser, et oprindeligt køkken med støbejernskomfur til tilberedning af kærlighedsmåltidet samt kapel. På førstesalen findes pulpitur, ældsterådsværelse og et arkivrum med en kakkelovn fra byens fabrik, samt et trapperum med en fuldt paneleret væg med indbyggede skabe. På tagetagen er det oprindelige tagværk mestendels bevaret. Taget er understrøget.

Overalt i bygningen er de oprindelige overfalsede døre, beslagværk, gerichter, paneleringer, vinduesrammer og -karme bevaret, og der er kronglas i flere af ruderne. I begge sidefløje er de oprindelige

rokokotrappeforbindelser med udskårne balustre og asymmetriske håndlister bevaret.

— BYGNINGSHISTORIE

Christiansfeld blev grundlagt på Struensees anbefaling 1772 af det mähriske Herrnhutersamfund for at styrke de danske standarder for kvalitet og foretagsomhed.

Salshusets fem midterste fag er opført i 1776 - 1777. Sidefløjene blev tilføjet i 1795 - 1797. Marcussen-orgelet er fra 1865. Tagrytteren, som er en kopi af den oprindelige, er fra 1975, hvor Salshuset gennemgik en større renovering, herunder lægning af nye gulve af douglasgran.

— KILDER

Byvandring Christiansfeld, Visit Christiansfeld.

Christiansfeld, en international by i Sønderjylland, Sønderjyllands Kulturmiljøer nr. 1, Det Regionale faglige Kulturmiljøråd.

Christiansfeld før og nu, Christiansfeld Lokalhistoriske Forening 1977.

Christiansfeld, Herrnhuternes by i Sønderjylland, Steen Estvad Petersen, Fonden Realdania 2002.

Christiansfeld, Livet og Husene, Jørgen Bøytler & Jørgen Toft Jessen, Det Danske Idéselskab 2005.

Indvandring til alle tider, Årbog for Sønderjylland 2011.

Kommuneatlas Christiansfeld, Miljøministeriet Planstyrelsen 1992.

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Salshusets miljømæssige værdi knytter sig til bygningen som centrum i den del af Christiansfeld, der følger en reguleret byplan med to parallelle gader (Lindegade og Nørregade) forbundet af stræder, en central kirkeplads og en lidt afsidesliggende kirkegård Gudsageren. I denne byplan ligger Salshuset som det bygningsmæssige centrum hvorfra gader, boligkvarterer og forretningskvarterer radierer.

Alle bygninger i Christiansfeld er individuelle, men sammenhængen er sikret gennem en ensartet, enkel byggestil og en omhyggelig overvejelse af hver bygnings rolle i bebyggelsen, der danner en udtalt helhed. Salshusets er, med sin prominente placering ved Kirkepladsen, den centrale og altdominerende bygning i gadebilledet. Salshusets betydning afspejles i bygningens anseelige størrelse, dekorative refendfugning og i anvendelsen af sorte tagsten, som adskiller Salshuset fra Brødremenighedens øvrige bygninger.

— KULTURHISTORISK VÆRDI

Salshusets kulturhistoriske værdi relaterer sig overordnet til bygningen som en fysisk manifestation af det velorganiserede herrnhutersamfunds religiøse, arbejdsomme, fællesskabsprægede og ydmyge livsholdning. Der er således en nær sammenhæng mellem den reformatoriske frimenigheds religiøse overbevisning og lighedsorienterede samfundssyn, der baserede sig på dygtighed, flid og dydighed, og så kirkebygningens placering, indretning, arkitektoniske udtryk og bevarede håndværksmæssige detaljer.

Salshuset præsenterer derfor en i Danmark enestående bygningskultur, der er direkte inspireret af Brødremenighedens andre bebyggelser i Europa, herunder Herrnhut i Sachsen samt af regionale træk fra Slesvig og Sønderjylland. Hertil kommer, at bygningen indgår som en væsentlig del af Christiansfelds oprindelige og særdeles velbevarede byplan, der aktuelt er det eneste Herrnhutersamfund i Skandinavien, og tillige et af de mest autentiske og bedst bevarede i Europa.

Brødremenighedens religiøse overbevisning samt sociale fællesskabs- og lighedstanke findes materialiseret i det forhold, at der i facaden ingen vertikal lagdeling eller hierarki er, samt i det forhold, at kirkerummet er uden søjler og i samme niveau som gaden. Tilgængeligheden er dermed ens for alle. Hertil kommer fraværet af alter, døbefond, prædikestol og billeder, som er med til at forstærke fællesskabet, og som i Brødremenighedens ånd, drager opmærksomheden hen mod ordet, bønner og liturgien. Kun liturgibordet er hævet minimalt. De to indgangsdøre vidner om tiden hvor mænd og kvinder entrettede Salshuset hver for sig.

Et særligt lokalt og regionalt træk ses i den karakteristiske ”Flensborgsten”, som er anvendt.

Den lodrette bræddebeklædning, som findes på Salshusets vestvendte side, er til for at beskytte mod vejrliget og ses kun få andre steder i Danmark, dog ikke i samme skala, som på bygningerne i Christiansfeld.

Den af Brødremenigheden efterstræbte orden viser sig endvidere i det faktum, at bygningen er proportioneret omkring et modulsystem, hvis udgangspunkt er otte Hamburg-alen.

Brødremenighedens håndværkere var kendt for produkter af uovertruffen kvalitet, hvilket de i bygningen særdeles mange velbevarede og oprindelige bygningsdetaljer vidner om. I bygningen findes således de oprindelige ølandsfliser, døre, gerichter, låsekasser, dørgreb, vinduer med barokke lodposter, anverfere og stormkroge,

paneleringer, trapper, pudsede lofter, loftsstukkatur og tagværker bevaret.

Hertil kommer det store antal oprindelige bygningsdetaljer, der findes bevaret, og som er særegne for Christiansfeld. Det gælder de kurvehanksbuede vinduer med spidse vinduesprofiler, de udsøgte rokokotrætter med asymmetrisk udformede håndlister og karakteristiske afslutninger, den lokale kakkelovn fra byens kakkelovnsfabrik, de overfalsede fyldingsdøre, dørenes beslagværk og lofternes meget karakteristiske, brede hulkehls gesims. Både for stukkaturen, dørfyldinger og beslagværk gælder det, at samme former og figurer kan genfindes i andre af Christiansfelds bygninger, hvilket vidner om en motivmæssig stringens, der stemmer overens med Brødremenighedens åndelige idealer. Udformningen af bygningens enestående rokoko-hoveddøre er dog kun at finde på denne bygning, hvilket ligeledes er et kulturhistorisk interessant træk, idet Brødremenighedens bygninger alle blev til inden for en ganske kort årrække, men samtidig har individuelt udformede hoveddøre.

Den kulturhistoriske værdi knytter sig endvidere til den bevarede, oprindelige planløsning med det rektangulære kirkerum, der er Danmarks største uden bærende søjler, til pulpiturene, køkkenet ved den nordlige gavl, som anvendes ved tilberedningen af kærlighedsmåltidet, ældsterådsværelset og kapellet, hvor kisten med de afdøde står under begravelsen. Alle er oprindelige rum med funktioner, som indgår i Brødremenighedens liturgi og religiøse handlinger.

Salens rektangulære udformning med indgange i tværsiden er beslægtet med Reformert Kirke i København (1689) og Frederiks Tyske kirke (1755), i dag Christianskirken i København. Den rektangulære grundplan er sjældent set i Danmark, men svarer til den grundplan Joseph Furttentbach skitserede i 1649 som idealplan for luthersk-evangeliske kirker.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

Salshusets arkitektoniske værdi knytter sig i det ydre til den velproportionerede og udpræget symmetriske facade, hvis gennemgående refendfugning i samspil med de murede indfatninger og høje vinduers kurvehanksformede buer, giver bygningen karakter og lethed. Som et unikt arkitektonisk greb er refendfugningen trukket svagt frem, hvilket skaber en filigranagtig reliefstruktur. Facadens prunkløse elegance og raffinerede detaljering er tilvejebragt med ganske få virkemidler og en særdeles enkel materialeholdning, hvilket styrker det gennemgående, enkle, lette og meget karakterfyldte udtryk. Hertil kommer, at sidefløjene

kompletterer bygningen ved at være trukket frem som siderisalitter, der spænder bygningen ud mellem de to gader, således at Salshuset fremtræder som en markant afslutning af Kirkepladsen.

I Salshusets indre knytter den arkitektoniske værdi sig til den udsøgte detaljering og håndværksmæssige kvalitet, som ses i de mange oprindelige bygningsdele, herunder døre, vinduer og i trapper. I kirkesalen ligger den arkitektoniske værdi i det sparsomme interiør, hvor fraværet af udsmykning, ud over de spinkle bænke, oprindelige lysekroner og lampetter, dominerer og hvor lysindfaldet fra de høje vinduer i samspil med de dybe vinduesnicher, hvide vægge og loft, skaber et stærkt karakterfuldt rum med en enestående atmosfærisk lethed og ophøjet ro.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

I kirken med sidefløje knytter de bærende fredningsværdier sig i det ydre til den for Christiansfeld karakteristiske byggestil i blank mur af gule flensborgsten, træbeklædt vestgavl og kvartvalmet sort tegltag. Til den oprindelige vinduesudformning og facadens detaljering, herunder refendfugningen samt til dørene med alle oprindelige detaljer. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning.

I kirken med sidefløje knytter de bærende fredningsværdier sig i det indre til den bevarede, oprindelige grundplan, de oprindelige bygningsdele og -detaljer, herunder gulve, paneler, døre, gerichter, beslag, låsetøj og trapper med udskårne balustre samt loftsstukkatur. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning.

— ANBEFALINGER

Ingen angivet.

